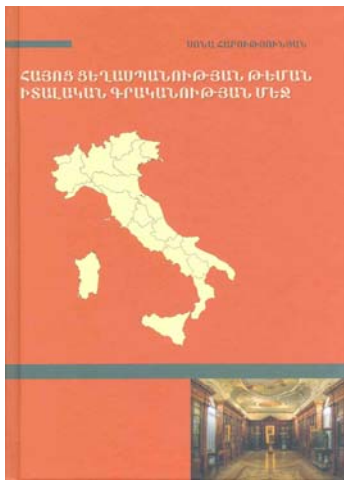

ՍՈՆԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ. Հայոց ցեղասպանության թեման իտալական գրականության մեջ, *Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2015, 128 էջ:*

Վենետիկի Կա'Ֆոսկարի (Ca'Foscari) համալսարանի դոկտոր, պրոֆեսոր Սոնա Հարությունյանի «Հայոց ցեղասպանության թեման իտալական գրականության մեջ» ուշագրավ հետազոտությունը կատարվել է «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության հիմնարար և կարևորագույն նշանակություն ունեցող կիրառական հետազոտություններ» ծրագրի շրջանակում՝ ՀՀ սփյուռքի նախարարության հովանավորությամբ: Այն հրատարակվել է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի երաշխավորությամբ: Հեղինակը գիրքը նվիրել է իր սասունցի և վանեցի նախնիների ու Մեծ եղեռնի բոլոր նահատակների հիշատակին:

Գրքի կազմն ինքնին խոսուն է ոչ միայն իր գունային լուծումով, այլև ցեղասպանության հետևանքով հայրենագրկված արևմտահայերին ասպետաբար հյուրընկալած Բուսալիայի քարտեզով, նաև հնագույն հայ մշակույթը խորհրդանշող Վենետիկի վաստակագար Միսիթարյան միաբանության գրադարանի գողտրիկ նկարով:

Առաջաբանը գրել է Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ մի շարք ուշագրավ և ինքնատիպ աշխատությունների, ինչպես նաև Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված խիստ անհրաժեշտ և արժեքավոր “The Armenian Genocide: The Essential Reference Guide” (Մանտա Բարբարա, ԱՄՆ, 2015) հանրագիտարանի հեղինակ, Կանադայի թագավորական ռազմական համալսարանի քաղաքագիտության պատվավոր պրոֆեսոր Ալան Ուայթհորնը:

Հետազոտության սկզբում Ս. Հարությունյանը մտահոգություն է հայտնում, որ «այսօր՝ եղեռնից մեկ դար անց, ցավոք, դեռևս չունենք առանձին պետություններում հուշագրություններ, ինչպես նաև՝ Հայոց ցեղասպանության մասին գեղարվեստական գրականությունն ամփոփող աշխատությունների ամբողջական պատկերը, – և ուղենշում է իր

նպատակը, – այս հետազոտությունը կարող է տիպային օրինակ համարվել ուսումնասիրելու մյուս երկրների Հայոց ցեղասպանության գրականության պատկերը՝ դառնալով անհրաժեշտ գործիք հետագա համեմատական աշխատանքի համար, որի արդյունքում հնարավորություն կունենանք ստանալու հետցեղասպանական Սփյուռքի առավել լիարժեք պատկերը» (էջ 19):

Ուստի հետազոտության առաջին գլխում հեղինակը մեկ առ մեկ անդրադառնում է Իտալիայում Հայոց ցեղասպանության թեմայով հրատարակված շուրջ երկու տասնյակ հուշագրություններին, որոնց մեջբերումները իտալերենից ինքը թարգմանել է արևմտահայերեն՝ «թե՛ խոսքին բնականություն հաղորդելու և թե՛ Մեծ եղեռնի սերնդի լեզուն վերապրեցնելու միջոցով ևս մեկ անգամ վերապրյալներին ու նահատակներին հարգանքի տուրք մատուցելու նպատակով» (էջ 19): Ս. Հարությունյանը հիշատակում է նաև այլ երկրներում լույս տեսած, բայց Իտալիայում թարգմանված ու հրատարակված հուշագրությունները և գեղարվեստական երկերը՝ ընդհանուր պատկերացում տալով այդ բոլորի մասին:

Աշխատության երկրորդ գլխում հեղինակը հանգամանորեն ներկայացնում է Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ առկա գեղարվեստական գրականությունը և առանձնապես շեշտում ականատես վերապրողների հաղորդած վկայությունների և հուշագրությունների դերն ու նշանակությունը. «Վերջին տարիներին մեր ուսումնասիրությունների արդյունքում հայտնի դարձավ, որ պատմական իրադարձությունը միշտ չէ, որ գրավոր արտահայտություն է գտնում ողբերգական եղելությունից անմիջապես հետո: Նախքան գրառվելը այն վերարտադրվում, «թարգմանվում է» վերապրյալների մտքում՝ դառնալով հիշողություն: Այնուհետև հաճախ միայն տասնամյակներ անց, ականատեսն ուժ է գտնում հաղթահարելու հոգեբանական արգելքները և թղթին հանձնելու հուշերը: Որոշ դեպքերում, սակայն, սահմանափակվում է բանավոր վկայություն տալով՝ այդ կերպ հիշողությունը վերածելով բանավոր պատմության. ա) որը կարող է գրի առնվել գիտնականների կողմից և դառնալ ուսումնասիրության նյութ, բ) որի վրա կարող է հենվել վերապրյալի սերունդը և հուշագրություն գրել, գ) որը, ի վերջո, կարող է գտնել իր արտահայտությունը գեղարվեստական գրականության մեջ» (էջ 55):

Ըստ Ս. Հարությունյանի, Արսլանների պարագայում պահանջվել է երեք սերունդ, որպեսզի յուրացվեր պատմական ողբերգությունը.

«Նախ՝ Անտոնիա Արսլանն ազգականների միջոցով հաղորդակից է եղել ժամանակի և տարածության մեջ ընդհատված կամ անհետացած ընտանեկան պատմություններին: Անցյալի բացերը լրացնելու ջանքերում Արսլանի համար վերապրյալների վկայությունների, հուշագրությունների, փաստաթղթերի և այլ նյութերի կողքին մեծ դեր են խաղացել նաև լուսանկարները... Այդ տեսողական պատառիկները «դառնում են» ընտանեկան պատմության մի մասը և օգտագործվում հեղինակի կողմից՝ վերականգնելու իր կյանքի պատումը» (էջ 76, 78):

Գրքի հեղինակը շատ բարձր է գնահատում իտալահայ հայտնի գրող Անտոնիա Արսլանի ստեղծագործական անցած ուղին, հատկապես ցեղասպանությանը նվիրված նրա «Զվուռնիայի ճանապարհը», «Փայտյա մարգարիտների շրջունը», «Մշո գիրքը» և, ի վերջո, նրա «Արտույտների ազարակ» վեպը, որը թարգմանվել է աշխարհի բազմաթիվ լեզուներով: Հայերեն թարգմանությունն իրականացրել է Ս. Հարությունյանը, որը ոչ միայն սիրով ու խանդաղատանքով է այն հայացրել, այլև հանգամանորեն վերլուծել է այդ ամբողջ ստեղծագործական դժվարին գործընթացը. «Ա. Արսլանի վեպերում ականատես ենք լինում ընտանեկան հազարավոր ողբերգություններից մեկին: Տեսնում ենք նաև, թե ինչպես է գրական ժանրը դառնում հզոր միջոց՝ հրավիրելու օտարազգի ընթերցողի ուշադրությունը պատմական եղելության՝ այս պարագայում Հայոց ցեղասպանության վրա: Վեպերում Արսլանը վերականգնում է ընտանիքի պատմությունը՝ միավորելով պատմական հետազոտությունը և երևակայությունը, «հյուսելով ճշմարտության և ճշմարտանմանի ուստայնը»» (էջ 74):

Անշուշտ, Ս. Հարությունյանն իր թարգմանության ընթացքում ևս - հաղթահարել է բազմաթիվ դժվարություններ, սակայն այդ մասին նա լռում է, քանի որ «յուրաքանչյուր թարգմանություն հեղինակած գրքի նման ունի իր ստեղծման պատմությունը» (էջ 80): Այնինչ գրականագետ-թարգմանչին հետաքրքրել է նաև «Արտույտների ազարակը» վեպի այլալեզու թարգմանիչների կարծիքները գրքի մասին, ուստի և շատերին է դիմել հարցադրումներով: Ուշագրավ է հունգարերենի թարգմանիչ Քինգա Ջուլյա Քիրալիի խոսքը. «...Անտոնիա Արսլանի «Արտույտների ազարակը» վեպը երբևէ կատարած իմ ամենացնցող թարգմանությունն է: ...Ընթերցողները խոստովանեցին, որ գիրքը կարդալուց հետո, առաջին անգամ հասկացան, թե ի՞նչ է Հայոց ցեղասպանությունը: Նրանք գիտեին Հոլոքոստի մասին, բայց ոչ՝ Մեծ եղեռնի: Համենայն դեպս, երիտասարդ սերունդը դրա մասին գաղափար չունի:

Ընկերներիցս մեկի մայրը զայրացավ ու արտասվեց՝ ասելով. «Բնչո՞ւ մարդիկ Հունգարիայում տեղեկացված չեն այս ամենի մասին, ինչո՞ւ այս պատմական եղելությունը չի լուսարանվում դպրոցներում՝ պատմության դասերին» (էջ 81): Այնպես որ Ս. Արսլանի վեպն ամենուրեք ցնցող տպավորություն է գործել՝ իրազեկելով Հայոց ցեղասպանության թեմայի մասին:

Գրքում Ս. Հարությունյանն անդրադարձել է նաև այդ վեպի կինոէկրանավորմանը, որը վարպետորեն իրականացրել են Պատլո և Վիտտորիո Տավիանի տաղանդավոր եղբայրները: Տարբեր երկրներում զեկուցումներով հանդես եկած գրականագետը, շարունակելով իր վերլուծական բնույթի գիտական հետազոտությունը, կիրառել է նաև մեթոդական նորամուծություններ: Վենետիկի Կա՛Ֆոսկարի համալսարանի 2015 թ. միջոցառումները մեկնարկել են հունվարի 7-ին՝ Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված Ս. Հարությունյանի հանրային դասախոսությամբ, որին համալսարանի ուսանողներից, դասախոսներից ու հայ համայնքի ներկայացուցիչներից բացի, ներկա են եղել նաև ԱՄՆ-ի Մասաչուսեթս նահանգի Բրիջվորթրի պետական համալսարանի Հաղորդակցության ֆակուլտետի դեկանն իր 30 ամերիկացի ուսանողների հետ: Մինչ այդ նա զեկուցել էր նշյալ համալսարանում, նախօրոք բոլոր ուսանողներին նախապատրաստել և հանձնարարել էր ընթերցել գիրքն ու դիտել կինոժապավենը: Թեպետ քննարկման ընթացքում արտահայտվել են հակասական կարծիքներ, սակայն, ինչպես հեղինակն է նշում, «ուսանողները գրեթե միահամուռ ընդունել են, որ ֆիլմի միջոցով ծանոթացան պատմական մի եղելության, որից ոչինչ կամ գրեթե ոչինչ չգիտեին» (էջ 89): Իսկ դա ամենից կարևորն էր:

Ամփոփելով՝ նշենք. Ս. Հարությունյանի մտահղացումների ու գործելաճի պարագիծը լայնահուն է, և նրա «Հայոց ցեղասպանության թեման իտալական գրականության մեջ» հետազոտությունը կարևոր ու արժեքավոր ներդրում է Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ հրատարակված հուշագրությունների և գրականության բնագավառում ինչպես Իտալիայի, այնպես և հայ սփյուռքի մասշտաբով:

ՎԵՐԺԻՆԵ ՍՎԱԶԼՅԱՆ